

Andrej Nikolaidis

IZDAVAČ**buybook**

Radićeva 4, Sarajevo
Tel: + 387 33 550-495
Fax: + 387 33 550-496
redakcija@buybook.ba
www.buybook.ba

buybook

Turinina 7, Zagreb
Tel: + 385 98 232-813
info@buybook.hr

ZA IZDAVAČA

Damir Uzunović
Goran Samardžić
Lada Jurković

NASLOV IZVORNIKA

Odlazak, Andrej Nikolaidis
Copyright © Andrej Nikolaidis, 2020.
Copyright © za bh. i hr. izdanje Buybook, 2020.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

UREDNIK

Kruno Lokotar

LEKTURA

Jasmina Mujezin

KOREKTURA

Buybook

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Boris Stapić

ŠTAMPA

Grafičar, Bihać

Andrej Nikolaidis

ODLAZAK

epitaphios logos

Sarajevo / Zagreb, 2020.

*Dijete, čiji smo ti i ja nesretni roditelji, još je malo.
Sada kada si otišao, o Hektore, ne možeš ništa više
učiniti za njega, niti ono za tebe.*

HOMER, ILIJADA

PROLOG

Legli smo rano, jer smo brzo ispričali sve priče koje smo znali.

Struje je nestalo još oko podneva. Dvije svijeće su bile dovoljne da osvijetle malu kuću.

Kada smo ustali nije bilo vode.

Ubacio sam drva u šporet i spremio joj jaje. Nisam uspio skuvati kafu za sebe. Drva su bila mokra, odbijala su da gore.

Rekao sam: "Idemo, kočija te čeka."

Već dugo je vožnja jedina simulacija bijega i slobode za koju si sposoban, misliš.

Uspne se u kola i smjesti u sjedište za djecu. "Skini kapu", kažeš kada je vežeš.

"Pusti moju muziku", zahtijeva.

Na prevoju se zadržao snijeg. Dok se drugom brzonom spuštaš niz stranu, gledaš špalir vjetrenjača na susjednom brdu. To je izgradio predsjednikov sin. Kad se križevi zavрте, biće struje za sve.

Njihova djeca završiće najbolje fakultete u Evropi i Americi, misliš. Njihova djeca gradiće vjetrenjače, brane i solitere. Tvoje će dijete završiti osnovnu školu u oronuloj zgradi koju su podigli komunisti. Predavaće joj umorne nastavnice koje mirišu na ručak što su to jutro skuvale i ostavile na šporetu, da ga djeca podgriju. Onda će četiri godine sjedjeti u oronuloj zgradi srednje škole koju su podigli komunisti, misliš. Otići će u Podgoricu i tamo završiti fakultet u zgradi koju su podigli komunisti. Zaposliće se i za četiristo eura opsluživati njihovu djecu u zgradi koju su podigli komunisti, a sada pripada njima.

Tako će biti i ti tu ne možeš ništa, misliš. Takva su vremena: tako mnogo vjetrenjača i niti jedan Don Kihot.

“Ova je spora”, kaže. “Neću sporu.”

Prebaciš na brzu pjesmu. Svira *Walk Away, Bad Religion*. Ona pjeva.

Kada je bila mala, posve mala, znalo se desiti da ne može zaspati. Obično bi je uspavao zvuk fena ili usisivača. No ponekad bih je morao odnijeti do kola, smjestiti u sjedište za djecu, pustiti muziku i voziti. Tako bi zaspala. Kružio bih oko grada, trudeći se da ne dodirujem kočnicu, jer bi je zaustavljanje probudilo. Kao da je mogla sanjati samo dok se kreće. Ponekad smo se vozili do Bara, čak do Budve, ne bi li se naspavala.

Kada je bila mala, posve mala, njena omiljena pjesma bila je *This Is How It Feels*, *Inspiral Carpets*. Kasnije je voljela *Lost in a Moment*, *Sad Lovers and Giants* i *Bleeding Blue*, *Woods*. Toj smo pjesmi nadjenuli ime

– *Trube*. Zajedno bismo je pjevali, imitirali zamišljeni hor pasa koji imitira duvače. Prolazili smo kroz odvratne mahale Ulcinja, provlačili kroz njih muziku kojoj tu nije mjesto, kao što tu nije mjesto ni meni ni njoj. Ali moja je slabost tu zarobila najprije mene, potom i moje dijete.

Sada voli The National, iako sviraju spore pjesme. Dok pjeva *Pink Rabbits* i *Vanderlyle Crybaby Geeks* misliš: nikada, zapravo, nisi bio sretan kao tokom vaših vožnji.

Gledaš u put ispred sebe: sve, dokle pogled seže, beskrajno je ružno. Divlja naselja bez kanalizacije. Kuće bez fasade, ili sa rozim fasadama, kuće bez krova iz čijih zidova viri željezo, jer će vlasnik, čim dođe do novca, podići još jedan sprat. Svaki put kada prođete tim putem, bilo kojim putem, sve je samo još ružnije. Jer siromaštvo je ružno. Pohlepa je ružna. Bezakonje je ružno.

Vozimo zaleđem Velike plaže. Pješčane dine, koje su nekada mirisale rijetkim biljem, pretvorene su u deponije. Ispred nas je traktor koji na zakonom zaštićene cvjetove, što rastu samo tu i nigdje više u svemiru, istovara otpad: malter, slomljene pločice, WC šolju, kadu.

Vjetar po putu kotrlja plastične boce. PVC kese lebde u zraku, kao bijele zastave koje je podigao Bog lično, rekavši: “Od ove gadosti i ja dižem ruke.”

Tu će, sred tiranije ljudske bezobzirnosti i bestida pred kojima je Bog svojim armijama naredio predaju i povlačenje, živjeti tvoje dijete, ponavljam. U zemlji u kojoj krađu sve, od vode do izbora. U zemlji u kojoj

svako krade od svakoga, u kojoj biti pristojan znači biti jagnje koje krvari. Ovdje se na fino građansko vaspitanje baca hiljade razjapljenih čeljusti. Odgojićeš je onako kako su odgojili tebe: da ovdje bude stranac, bez šanse, čak ni volje, da postane dio čopora. Učićeš je moralu srednje klase, učićeš je vrijednostima prošlog vremena i svijeta koji više ne postoji. Guraće je, gaziti i gristi, zato što ćeš je naučiti da je bolje biti plijen nego zvijer.

Zaustaviš kola na plaži. Pogledaš u retrovizor: pjeva zatvorenih očiju, na engleskom jeziku koji je ona izumila. Sjeverni vjetar trese automobil. Čini se da bi vas svaki čas mogao podići i spustiti na krijeste talasa. Čini se da bismo se mogli skriti, zauvijek nestati u bijeloj pjenu koju bura diže dok galopira površinom mora.

U tom trenutku, dok tananim glasom pokušava otpjevati *the words of the prophets are written on the subway walls*, osjetiš kako te preplavljuje spokoj. Misliš: na svijetu, uprkos svemu, postoji i ljepota. Koja upravo sada pjeva samo za tebe.

5:07 h

Probudio me je smrad.

Pogledao sam na sat.

Na vrhovima prstiju otišao sam do kupatila. Naučio sam da budem bešuman. Svaki kućni posao u stanju sam završiti, a da je ne probudim. Kada ujutro perem suđe, u sudoperu postavim sunđere, tako da voda ne dobuje po limu. Vodu u WC-u puštam tek kada je budna. Lonac za kafu sklanjam sa ringle prije nego propišti. Televizor gledam bez tona. Zvono na telefonu uvijek je isključeno. Parket škripi, ali ja znam mjesta na koja ne treba stati.

Otvorio sam prozor iznad kade. Spustio poklopac na toalet-školjku. Čepove za kadu i lavabo opet nisam kupio. Zato kvasim vatu i njom zapušim slivnike. Na otvor na podu postavim mokri peškir. U dnevnoj sobi palim mirišljave svijeće. Onda odlazim u kuhinju, da i tamo pokušam zaustaviti nalet smrada.

Prije nekoliko godina neko od divljih graditelja poremetio je ravnotežu govana i mokraće kada je kuću

bespravno, k tome i neznalački, spojio na kanalizacijsku mrežu. Od tada, svaki put kada se digne jugo, bazna kanalizacija nadire u sve kuće u naselju. Smrad izbija iz zemlje, osjeća se čak i na otvorenom, među stablima masline, među stablima narandže.

Već treći dan nema vode. Građevinski poduzimač bagerom je smrskao cijev koja gradski spaja sa regionalnim vodovodom. Taj je pregalac religiozan čovjek. Susjedu, koji živi u Švedskoj, gradio je poslovni prostor. Kada je susjed doputovao da provjeri kvalitet građevine, shvatio je da je strop prostorije u kojoj je naumio otvoriti prodavnicu alata visok svega dva, umjesto dogovorenih tri metra. Bogobojazni bradonja mom je susjedu, nakon što mu je naplatio kao da je posao obavio besprijekorno, kao da niko, pa ni Bog, ne zna da je strop ostavio nižim da bi ukrao pare date mu za materijal, s najvećim mirom, milujući tespih, rekao: "Tako je On htio – da je htio drugačije, bilo bi drugačije." Taj građevinski poduzimač izborio se da radi u skladu sa božijim, namjesto zakonima Crne Gore. Njegova firma ne postoji niti u jednom registru privrednih društava. Umjesto poreza državi, plaća zekat u džamiji. Država to toleriše jer vjernik plaća reket državnim službenicima. Ti službenici nisu muslimani, ali su takođe religiozni. Dio mita koji dobiju od poduzimača daruju pravoslavnoj crkvi.

Juče sam je vodio na burek. Kada nema vode, ne mogu kuvati, pa jedemo vani. Prošli smo pored kafića

u kojem je poduzimač pio čaj. Ljudi su u koloni stajali ispred njegovog stola. Čekali su da ga pozdrave. Da, zbog njega nemaju vode. No on je dobar musliman. Osim toga je i bogat. Ovdašnji ljudi katkad gundaju protiv bogatih, no uvijek su ponizni pred njima. Zato je propao jugoslovenski komunistički eksperiment. Proletarijat je jedva dočekao da puzi pred onima koji krađu od njih. Ljudska bića ovdje pokazuju dostojanstvo i integritet samo pod prisilom. Čim je partija oslabila, kada više nije imala snage da ih u tome spriječi, bacili su se pod noge bogatašima. Zapravo se ništa nije promijenilo: u komunizmu su se ulagivali partijskim funkcionerima, nakon komunizma ulaguju se, kao što su činili i prije komunizma, sveštenstvu i bogatašima.

Zamutio sam nes-kafu sa hladnim mlijekom i izašao na balkon, da pušim.

Kad se probudi, odlazimo. Kofer sam zatvorio još sinoć. Pomoći ću joj da se obuče, serviraću joj tostiran kruh sa puterom i sok od cijedenih mandarina. To bi moglo potrajati, jer jutros ne osjećam desnu ruku. Tresem je, pokušavam je razmrdati. Ne ide. Čim dovrši doručak i čim budem siguran da mogu voziti, odlazimo.

Do tada, pušiću na balkonu, iako je vani, tako kaže Accuweather, dva ispod nule.

Duvan je pauza od očinstva. Duvan je iluzija pauze od očinstva. Mala djeca traže cjelodnevnu pažnju. Mala djeca sa zdravstvenim problemima traže pažnju koja nikada ne prestaje, čak ni kada dijete spava a ti vani, na

studi, dok na telefonu čitaš o bolesti svog djeteta, pohlepno uvlačiš dim iz cigarete, jer znaš da se u svakom trenutku može probuditi i dozvati te.

Odgajati je – bilo je najteže što sam ikada činio. Odgajati je – bilo je najljepše što sam ikada činio. Kada sam saznao da će biti rođena, pomislio sam: izvrsno. Ljudi tvrde da je život kratak. Nije. Predug je. Život, to je tako mnogo vremena za tako malo stvari. Kada sam saznao da će biti rođena, pomislio sam: izvrsno, jer šta bih drugo radio? Još dvadeset, trideset, možda čak i četrdeset godina, ispio jutarnju kafu u istoj kafani, iste priče pričao Tei, slušao Teu kako priča iste priče, odradio još jedan ručak koji bi protekao u obostranoj nadi da ono drugo neće progovoriti, tako da ni ja, tako da ni ona, progovoriti ne moram, progovoriti ne mora. Odlazio na posao, još dvadeset, trideset, možda i četrdeset godina, sipao ista pića istim ljudima, potom njihovoj djeci, vraćao se kući, odškrinuo vrata spavaće sobe i vidio Teu kako spava, kako se pretvara da spava, onda sjeo pred televizor i prevrtao filmske kanale, sve dok ne bih zaspao? Kad sam bio mlađi, dok sam se još bojao svijeta, rituali su pružali određenu sigurnost, ponavljanje se činilo kao forma sreće, ili barem izbjegnute nesreće. Kasnije, kada me ništa više nije plašilo, a sve postalo teško, samo teško i odveć teško, rituali su postali naporni, u njih više nisam mogao pobjeći – od njih više nisam mogao pobjeći. Kada se rodila, pomislio sam: izvrsno, sada ću je odgajati, jer šta bih drugo činio?

Čak i da mogu, ne bih u našem životu ništa promijenio. Osim što bih učinio da njene alergije nestanu. Učinio bih da nema sve one boljke nad kojima su se teatralno iščuđavali ljekari, ti nadriljekari sa medicinskom diplomom, da nestanu njena rijetka medicinska stanja zbog kojih je kihala, grčila se i jecala, zbog kojih je do dana današnjeg malokrvna a nalazi željeza u njevoj krvi zastrašujuće niski, iako je progutala godišnju proizvodnju željezare *Zenica*, što u tabletama, što u sirupu. Zbog alergija njen je imunitet pao kao posječeno drvo, ili je zbog palog imuniteta dobila alergije, doktori mi ni to nisu znali objasniti. Virusi su je pronalazili kao navođeni projektili, svaki koji se primakao Evropi zario se u nju, zbog čega su je, prije nego je navršila godinu, tri puta odveli na bolničko liječenje. Tri puta su nas poslali u bolnicu i tri puta je tamošnji doktori – iako su, svjedok sam, ne žaleći neznanja i nemara, učinili sve što su mogli da tako bude – nisu uspjeli ubiti. Sa tri godine dobila je astmu, pa po svu noć kašljala i gušila se. A ja nemoćan sjedio na njenom uzglavlju. Nosio sam je kroz kuću i pjevao joj pjesme koje nisu donosile utjehu. Ni meni, a još manje njoj. Nisu pomagale pjesme, nisu pomagali ni kortikosteroidi i pumpice.

Kada bih mogao, samo to bih promijenio. Tada bi ona bolje spavala. Tada ne bi pola djetinjstva provela u suzama, pokušavajući da dođe do daha. Tada bih ja imao više vremena da pušim na balkonu.

Njen miran san bio je rijedak, time i dragocjen. Prije ili kasnije, po pravilu prije, kašalj bi se vratio. Zato je